

การบูรณาการหลักอรรถ 3 ในการสังคมสงเคราะห์ :

บทวิเคราะห์ในมิติพระพุทธศาสนา

An Integrating of Three Benefits (*Attha*) Teaching for Social Welfare:

An Analysis in Buddhist Perspective

สังข์वाल เสริมแก้ว, Sungwan Soremkaew¹

ธานี สุวรรณประทีป, Thanee Suwanprateep²

ชลิต วงษ์สกุล, Chalit Wongsakul³

พระครูปลัดประวิทย์ วรรณโม, Phrakhrupalad Prawit Varadhammo⁴

E-mail: sungpapassaro@gmail.com

Received: March 31, 2021 Revised: June 21, 2021

Accepted: June 21, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อบูรณาการหลักอรรถ 3 ในการสังคมสงเคราะห์โดยวิเคราะห์ในมิติพระพุทธศาสนา อรรถ 3 ได้แก่ 1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ 2) สัมปรายิกัตถะ และ 3) ปรมัตถะอรรถ 3 ประการ เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาของชีวิต คือ 1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน เป็นวิธีสงเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกายอย่างเพียงพอ เป็นการสงเคราะห์รายบุคคล 2) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องต้น เป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านสังคม เป็นการมุ่งสงเคราะห์เพื่อให้แก้ปัญหาส่วนสังคม 3) ปรมัตถะประโยชน์สูงสุด เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านจิตใจ วิธีนี้เป็น การดับปัญหาอย่างสิ้นเชิง

บูรณาการหลักอรรถ 3 ในการสังคมสงเคราะห์ : บทวิเคราะห์ในมิติพระพุทธศาสนา คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นวิธีสงเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกายอย่างเพียงพอ เป็นการสงเคราะห์รายบุคคล สัมปรายิกัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข และปรมัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านจิตใจ

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁴ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

อัตถะ 3 ถือได้ว่าเป็นหลักการและเหตุผลที่สำคัญ คือ ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ ยึดหลักพึ่งตนเอง เป็นไปอย่างสมดุล สอดคล้องจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต และต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น

คำสำคัญ: (อัตถะ 3), (การสังคมสงเคราะห์), (บพิเคราะห์), (พระพุทธศาสนา)

Abstract

The objective of this article is to integrate three benefits (Attha) for social welfare with analysis based on the Buddhist perspective. According to the study, it was found that *Attha* means benefit consisting of 3 types: 1) *Ditṭhadhammattha*, 2) *Samparāyikattha*, and 3) *Paramattha*. These three *Attha* can be synthesized to social welfare to solve the life problems, i.e., 1) *Ditṭhadhammattha* or the present benefit helping a person to obtain the four necessary needs for the physical survival, a relief for individuals, 2) *Samparāyikattha* or future benefits which is a means of social welfare for social peace, it is a social response aiming to provide assistance to solve social problems, 3) *Paramattha* is a means of mental relief so that a person becomes stable, peaceful and happy, which is the complete solution of problems.

Integration of Three Benefits principles for social welfare in Buddhist perspective showed that *Ditṭhadhammattha* helps a person to obtain the four basic needs that are necessary for sufficient living stating on individual relief, *Samparāyikatta* provides the social peace and stability and *Paramattha* is a means of mental growth so that a person would live happily, peacefully which is rather the mental response. This principle can be considered as an essential theory and practice to take into account of reasonable task based on self-reliance, balance, consistent with the main purpose of life focusing on not cause any suffering and problems to oneself and others.

Keywords : (๓ Benefit), (Social Welfare), (Analysis), (Buddhism)

1. บทนำ

ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมาจะเห็นได้ว่า พระสงฆ์และวัดมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างใกล้ชิดทั้งสองฝ่ายต่างพึ่งพาซึ่งกันและกัน การสร้างวัดเกิดขึ้นจากความเลื่อมใสศรัทธาเพื่อให้เกิดประโยชน์สำหรับพระภิกษุสงฆ์จะได้มีที่พักอาศัย เพื่อปฏิบัติธรรม และสั่งสอนเผยแผ่พระธรรมคำสอน นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังมีฐานะเป็นเนือนาบุญ เป็นที่ปรึกษาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับชาวบ้านด้วย ส่วนด้านพระสงฆ์นั้นนอกจากมีสถานที่พำนักเป็นหลักแหล่งสำหรับปฏิบัติธรรมและประกอบกิจของสงฆ์แล้ว ที่สำคัญคือพระสงฆ์ต้องพึ่งพาชาวบ้านเรื่องปัจจัยต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำรงชีวิตในขณะเดียวกันพระสงฆ์เองก็สามารถสงเคราะห์ชาวบ้านที่มีจิตใจศรัทธาได้มีโอกาสในการบำเพ็ญบุญ เพื่อให้ได้รับประโยชน์ทั้งในภพนี้และในภพหน้า และประโยชน์ในระดับสูงสุด เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ามีพระดำรัสสั่งแก่พระอรหันต์ทั้ง ๖๐ รูป ออกไปประกาศพระศาสนา พระองค์ทรงแสดงเจตนาไว้ชัดเจนเรื่องการทำประโยชน์สุขของภิกษุสงฆ์ต่อชาวโลก สมดังพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ออไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน”^๕

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนมากมายที่มีการกล่าวถึงเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์และในขณะเดียวกันยังมีพระสูตรหนึ่งที่น่าสนใจมาก คือ “พหุการสูตร” พระพุทธเจ้าทรงตรัสเตือนภิกษุสงฆ์ไว้ว่า ให้ระลึกตระหนักถึงการอุปถัมภ์ของชาวบ้านและการพึ่งพาอาศัยของกันและกันระหว่างภิกษุสงฆ์กับชาวบ้านซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่ายมีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลายพรหมณ์และคหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ ติลาณปัจจัยบริวาร ชื่อว่า เป็นผู้อุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย ข้อที่เธอแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ์บริบูรณ์ ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึ่งพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสละโอชะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้”^๖ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดและหลักธรรมที่สนับสนุนเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์ คือ

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐

^๖ ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๓/๔๘๖.

ในด้านนามธรรมเป็นการยึดเหนี่ยวผูกจิตใจให้รวมกันไว้ให้เป็นหนึ่ง ส่วนในรูปธรรม คือ ให้คนมารวมกันมีแนวคิดวิถีชีวิตประเพณี ค่านิยมที่สอดคล้องประสานเข้าด้วยกันได้^๗

ดังนั้น สังคมสงเคราะห์ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงเรียกได้ว่าเป็นการทำให้คนในสังคมอาศัยร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว ทั้งยังป้องกันและแก้ไขช่วยเหลือผู้ที่ประสบความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่ไม่สามารถจะช่วยเหลือตนเองได้ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตน ทั้งนี้โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ เพื่อช่วยบรรเทาความต้องการและปัญหาทั้งของบุคคล กลุ่มชน และชุมชนโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้ และในขณะเดียวกันแนวคิดสวัสดิการสังคมตามหลักพุทธธรรม เป็นระบบการจัดบริการสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทางสังคม และพัฒนาสังคม รวมทั้งการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตในระดับมาตรฐาน แบ่งเป็น ๓ ลักษณะ คือ มุ่งแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน มุ่งป้องกันปัญหา และ มุ่งพัฒนาศักยภาพ ความคิด จิตใจ ทักษะประชาชน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงกระบวนการของการพัฒนาแบบยั่งยืนที่มองว่าเป็นสวัสดิการสังคมเชิงพุทธ สรุปความได้ว่ามี ๒ ขั้นตอน คือ การพัฒนาคน โดยให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยคนในฐานะที่เป็นแกนกลาง เน้นรูปแบบการสงเคราะห์ใน ๒ สถานะ คือ อามิสสังคหะ และธรรมสังคหะ ให้ทานอย่างมีขอบเขต และมีเหตุผล^๘

สรุปความได้ว่า การสังคมสงเคราะห์ตามหลักพระพุทธศาสนานำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางที่จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของชีวิตเรียกว่า อัตถะ ๓ คือ ทิฐุธรรมิกัตถะ, สัมปรายิกัตถะ, และ ปรมัตถะ เพราะหลักการและเหตุผลที่สำคัญในการสังคมสงเคราะห์แนวพุทธ คือ ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง ต้องเป็นไปอย่างสมคูล ต้องสอดคล้องจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต และต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น

๒. หลักเหตุผล

ทิฐุธรรมิกัตถะ เป็นวิธีสงเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยที่จำเป็นต่อร่างกายเพียงพอเป็นการสงเคราะห์รายบุคคล ดังนั้น การสงเคราะห์จึงต้องคำนึงถึงให้มากเกี่ยวกับการให้ว่าสิ่งที่ให้นั้นมีคุณประโยชน์มากน้อยแก่ผู้รับ โดยปกติบุคคลจะต้องแสวงหาปัจจัยที่จำเป็นต่าง ๆ มาตอบสนองความต้องการ หรือการหาเลี้ยงชีพของตน และครอบครัวให้เพียงพอ คือ สงเคราะห์ให้ผู้รับบริการนั้นถึงพร้อมด้วยความซนหน้มั้นเพียรเมื่อมีความซนหน้มั้นเพียรในการหามาแล้วก็ต้องให้ถึงพร้อมด้วย

^๗ วิไลวัจส์ กฤษณะภูติ, สังคมสงเคราะห์ศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๖.

^๘ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระพุทธศาสนากับการสังคมสงเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๖๖๗.

การรักษา รู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร และให้มีความเป็นอยู่พอดีและพอเพียง เช่น การให้ข้าว และน้ำแก่บุคคลผู้หิวข้าว ให้เครื่องนุ่งห่มแก่ผู้ขาดแคลน

กรณีตัวอย่างของการสงเคราะห์ระดับบุคคลของภิกษุณีเขมาเถรี^๙ พระนางเขมาเถรีมีเพื่อนสนิทชื่อว่าวิชา ตั้งแต่สมัยยังเป็นคฤหัสถ์อยู่ เธอเป็นหญิงตระกูลสูง เมื่อนางวิชาทราบว่า พระนางเขมาเถรีออกบวช วันหนึ่งเธอจึงไปหาพระนางเขมาเถรี พระนางเตือนสติด้วยการแสดงธรรม ให้ฟัง นางวิชาเกิดความศรัทธาได้บวชเป็นภิกษุณีตามพระนางเขมาเถรี พระนางวิชาภิกษุณีได้นำหลักธรรมที่พระนางเขมาเถรีแสดงนั้นไปเจริญสมณธรรม ในที่สุดก็บรรลุพระอรหัตตผล

สัมปรายกัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสุข เป็นการตอบสนองด้านสังคม เป็นการมุ่งสงเคราะห์เพื่อให้แก่ไขส่วนสังคม ดังนั้น การสังคมสงเคราะห์ในข้อนี้ควรคำนึงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการอยู่รวมกันในสังคม เพราะเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เป็นปัญหาที่เกิดจากความขัดแย้ง ทะเลาะกัน ในเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น เป็นเรื่อง คำนิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคม เนื่องจากกิเลส คือ ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นมีขึ้นในสังคมให้มีศรัทธาที่ถูกต้อง เช่น หลักกรรม ความดี ความชั่ว ให้คนในชุมชนมีศีลธรรม และเคารพกฎระเบียบของสังคม ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละช่วยเหลือกัน และเมื่อบุคคลในสังคมมีศรัทธา ศีล มีความเคารพกฎระเบียบแล้วที่ขาดไม่ได้เลยคือต้องมีปัญญารู้เท่าทันสถานการณ์ เข้าใจความจริงของชีวิตด้วย

ปรมัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านจิตใจวิธีนี้เป็น การดับปัญหาอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านปัญญา ควรพัฒนาการใช้ปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเน้นความคิดอย่างเป็นระบบ พิจารณาปัญหาและสรรพสิ่ง อย่างสืบสาวลงลึกถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดผลขึ้นมาระบบการเปรียบเทียบและจำแนกคุณค่าของสรรพสิ่ง รวมทั้งระบบที่เป็นระบบคิดที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อตัดเป้าความเชื่อ คำนิยมและแนวคิดที่ผิด รวมทั้งให้รู้จักและเข้าใจโลกและชีวิตตามความจริง เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่โลก

๓. หลักพึ่งตนเอง

ทีฆฐัมมิกัตถะ ในฐานะที่เป็นวิธีสงเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกาย เพียงพอดังนั้น ในการสังคมสงเคราะห์ข้อนี้มีความจำเป็น และเป็นสิ่งที่พึ่งของตนจะทำอย่างไรให้ ผู้รับบริการหรือผู้ได้รับผลประโยชน์ที่แท้จริงจากการพึ่งพาตนเองได้ด้วยอย่าง เช่น ในมิลินทปัญหาจะ เห็นได้ว่าทำไมพระเจ้ามิลินท์จึงแบ่งเมล็ดผักให้แก่ชาวบ้านไม่ให้แก้วแหวนเงินทองด้วยเหตุที่ว่าหากให้ แก้วแหวนเงินทองสักวันก็หมดแต่ให้เมล็ดผักไปปลูกแล้วเอาไปขายในวังหรือส่งแม่ครัวในวังมารับ ย่อมได้ประโยชน์กว่าแล้วเงินที่ได้ก็ยังสามารถนำมาซื้อเมล็ดพันธ์เพาะปลูกต่ออีกได้

^๙ ชุ.เถรี.อ. (ไทย) ๑๖๙-๑๗๔/๒๓๔-๒๓๕.

สัมปราชัยกัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข ดังนั้น ในการสังคมสงเคราะห์ข้อนี้จึงมีความจำเป็นว่าในการอยู่ร่วมกันในสังคมจะทำอย่างไรจึงจะสงเคราะห์ให้เขาอยู่ในสังคมแบบพอเพียงที่สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่เป็นภาระแก่สังคม เช่น ไม่เป็นบุคคลไร้ที่อยู่อาศัย ให้มีงานทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโรคระบาดคนตกงานเยอะและได้รับผลกระทบเยอะบางคนคิดสั้นเพราะไม่มีงาน ไม่มีค่าครองชีพ เป็นต้น และพระราชธรรมนิเทศ (พระพะยอม กัลยาโณ) โครงการบวชนเณรฤดูร้อน พ.ศ. ๒๕๒๑ เริ่มโครงการบวชนเณรภาคฤดูร้อนเพราะท่านเห็นว่าเด็ก ๆ จะว่างเว้นจากการศึกษาในโรงเรียน ระหว่างนั้นเด็กควรจะได้ศึกษาและอยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา เป็นการลดภาระแก่พ่อแม่ และเป็นการป้องกันให้เด็กห่างไกลอบายมุข รู้จักพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง ด้วยปัญญาตามที่ได้เรียนรู้จากพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา

ปรมัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข ดังนั้น เมื่อบุคคลมีบ้านที่อยู่อาศัย ไม่เป็นบุคคลตกงานย่อมเป็นที่พึงพอใจของบุคคลที่ได้รับการสังคมสงเคราะห์ เช่น ในรัชสมัยนิกาย อุปัชฌายาสกฺ ธิเบต พระองค์ลีมาลเถระสงเคราะห์หญิงมีครรภ์แก่และคลอดยาก^{๑๐} พระองค์ลีมาลเข้าไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ขณะกำลังบิณฑบาตอยู่นั้น ท่านได้เห็นสตรีมีครรภ์แก่และคลอดไม่ออกคนหนึ่ง ท่านคิดว่า “สัตว์ทั้งหลายเคราะห์หมองหนอ สัตว์ทั้งหลายเคราะห์หมองหนอ” หลังจากฉันอาหารและกลับถึงพระเชตุวันแล้ว ท่านได้เข้าเฝ้าและกราบทูลเรื่องที่ท่านเห็นสตรีมีครรภ์แก่ให้ทรงทราบ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “องค์ลีมาล ถ้าอย่างนั้น จงเข้าไปหาสตรีนั้นแล้วกล่าวกับนางว่า “ดูก่อนน้องหญิง ตั้งแต่อาตมาเกิดมา ไม่เคยจงใจปลงชีวิตสัตว์เลย ด้วยสัจจวาจาขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ท่าน ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ทารกในครรภ์ของท่านเถิด” พระองค์ลีมาลทูลค้านว่า ถ้ากล่าวอย่างนั้นก็เป็นการอันน่ากลัวพระเจ้าข้าที่รู้ที่อยู่ เพราะข้าพระองค์ (เคย) จงใจปลงชีวิตสัตว์จำนวนมาก” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนองค์ลีมาล ถ้าอย่างนั้นเธอจงเข้าไปหาสตรีนั้นแล้วกล่าวกับสตรีอย่างนี้ว่า น้องหญิง ตั้งแต่เราเกิดแล้วในอริยชาติ ไม่เคยจงใจปลงชีวิตสัตว์เลย ด้วยสัจจวาจาขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ท่าน ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ทารกในครรภ์ของท่านเถิด” พระองค์ลีมาลทูลรับคำรับแล้วเข้าไปหาสตรี แล้วกล่าวว่าความสวัสดิ์ได้มีแก่สตรีผู้เป็นแม่และทารกในครรภ์อันเป็นการสงเคราะห์ให้หญิงครรภ์แก่คลอดยาก ได้คลอดอย่างสะดวกสบาย^{๑๑}

๔. ความสมดุล

ทิวฐัมมิกัตถะ เป็นวิธีสังคมสงเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกายเพียงพอ เช่น พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) โครงการเข้าค่ายอบรม (พ.ศ. ๒๕๓๐) เมื่อ

^{๑๐} ปัญญา ใช้บางยาง, ๘๐ พระอรหันต์ ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.) หน้า ๓๙๓.

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๓/๔๒๑.

เด็กชายสามารถเข้าโครงการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ไม่เพียงแต่เด็กชายเท่านั้นท่านยังสามารถบริหารจัดการเป็นไปอย่างสมดุลให้กับเด็กหญิงหรือบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจที่จะศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระพะยอม กลฺยาณ^{๒๒} จึงเปิดโครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม เพื่อให้ผู้สนใจและเยาวชนได้เรียนรู้พื้นฐานของพระพุทธศาสนาและกิริยามารยาท ประเพณีวัฒนธรรม มีความรับผิดชอบช่วยเหลือตนเอง อบรมสั่งสอนให้การดำเนินชีวิตประจำวันเป็นหลัก และนำหลักธรรมประกอบการสอน คือการพัฒนาทางกายให้เด็กได้ร่วมทำงานกับผู้ด้อยโอกาส ซึ่งทำให้มองเห็นความเหนื่อยยาก ความอดทนและการทำงานที่ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียรไม่ทอดทิ้งจึงจะลุล่วงความสำเร็จ

สัมปราชัยกัตถะ เป็นวิธีสังคมสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข เช่น งานด้านสังคมสงเคราะห์ของพระอุดมประชาทร (อลงกต ดิกขปัญโญ) คือ โครงการบ้านเด็กธรรมรักษ์ (Kidhome) ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ ๒ หมู่ ๕ ตำบลดงดินแดน อำเภอหนองม่วง จังหวัดลพบุรี เป็นบ้านหลักเล็ก ๆ ของเด็ก ๆ กลุ่มหนึ่งที่ด้อยโอกาสทางสังคม อาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน โดยมีพระรูปหนึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสได้เรียนหนังสือ ได้ใช้ชีวิตแบบมีความสุข บ้านหลังเล็กหลังนี้ ชื่อว่าบ้านเด็กธรรมรักษ์ บางคนอาจไม่คุ้นหู หรือไม่รู้จัก เป็นบ้านที่สร้างขึ้นมาเพื่อรองรับเด็กที่ด้อยโอกาสทางสังคม เด็กที่พักอาศัยอยู่ในบ้านส่วนใหญ่เป็นเด็กที่ติดเชื้อ HIV เดิมทีวัดพระบาทน้ำพุยังไม่ได้มีบ้านเด็กธรรมรักษ์ แต่หลังจากที่ผู้ขอรับการดูแลที่วัดอุ้มลูกมาที่วัดด้วย พ่อแม่เสียชีวิตลูกก็เลยจะไปอยู่ที่ไหน พระอุดมประชาทร (อลงกต ดิกขปัญโญ) ก็ต้องคิดหาที่ทางเพื่อที่จะสร้างบ้านให้เด็กพวกนี้อยู่

หลังจากมีบ้านแล้ว ปัจจัยพื้นฐานต่อมา ๆ ก็คือ การศึกษา ท่านก็ได้สร้างโรงเรียนมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยมีมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ เข้ามาและอีกทีหนึ่ง โดยใช้ชื่อว่า โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๓๓๓ จังหวัดลพบุรี

บ้านหลังเล็กหลังนี้ จากที่มีเด็กอยู่แค่เพียงไม่กี่คน เริ่มเพิ่มเป็นสิบคนและเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การดูแลเด็กที่ติดเชื้อ HIV ไม่ได้แตกต่างจากการดูแลเด็กปกติสักเท่าใด จะต่างกันตรงที่เด็กพวกนี้ต้องทานยาต้านไวรัสให้ตรงเวลา และควบคุมเรื่องอาหารการกินที่ถูกหลักโภชนาการให้ครบ ๕ หมู่ ได้รับการตรวจเลือดสม่ำเสมอ ดูแลสุขภาพให้สมบูรณ์แข็งแรงเพื่อป้องกันการฉวยโอกาส

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ก่อตั้งโรงเรียนธรรมรักษ์บริบาล เพื่อผลิตบุคลากรทางด้านการพยาบาลในการดูแลและรักษาผู้ป่วยโรคเอดส์ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ก่อตั้งโรงเรียนแพทย์แผนไทยธรรมรักษ์ เพื่อผลิตบุคลากรด้านแพทย์แผนไทยและด้านการดูแลเด็กผู้ป่วยโรคเอดส์ และพระสงฆ์จากการทำงานสังคมสงเคราะห์ดังกล่าว ส่งผลให้พระอุดมประชาทร (อลงกต ดิกขปัญโญ) ได้รับ

^{๒๒} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระพุทธศาสนากับการสังคมสงเคราะห์, หน้า ๒๕๒.

ปริญญาคุณูปการบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาต่าง ๆ คือ^{๑๓} สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาพยาบาลศาสตร์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สาขาการบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

บทบาทด้านการสังคมนสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในสมัยปัจจุบัน มีเป็นจำนวนมากดังกล่าวนี้น มาข้างต้น แต่ที่ปรากฏเด่นชัดมี ๓ ด้าน คือ

๑. ด้านการศึกษาสงเคราะห์และการเผยแผ่ธรรม เป็นการจัดการศึกษาโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนหรือหากเก็บก็ไม่ได้หวังผลกำไรในเชิงธุรกิจ เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด โรงเรียนสงเคราะห์ที่วัดจัดตั้งขึ้น โรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา โครงการพระธรรมทูต การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษาที่ขาดทุนทรัพย์ การสนับสนุนสถานศึกษาด้านต่าง ๆ เช่น อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการค่ายพุทธบุตร การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นจะมีการเผยแผ่สอดแทรกธรรมะไปด้วย

๒. ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดให้มีที่พักสำหรับคนชราผู้ไร้ที่พึ่ง การจัดให้มีที่พักสำหรับคนที่เดินทางไกล รวมทั้งผู้ประสบอุบัติเหตุ การรับอุปการะแก่เด็กกำพร้า การจัดวัดให้เป็นสถานที่ฝึกและประกอบอาชีพ การจัดวัดให้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม การจัดวัดให้เป็นสถานที่ประชุม การให้ยืมวัสดุอุปกรณ์ของวัดในการจัดงานกิจกรรมต่าง ๆ

๓. ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือประชาชนที่มีปัญหาสุขภาพทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เช่น การรักษาโรคด้วยสมุนไพร การปลูกพืชสมุนไพรไว้ให้บริการแก่ประชาชน การจัดตั้งศูนย์นวดแผนโบราณ การบำบัดผู้ติดยาเสพติด การดูแลรักษาผู้ป่วยโรคเอดส์ การจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษา การจัดโครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬา การจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรม การชักชวนประชาชนสร้างสาธารณสมบัติ เช่น ถนน สะพาน ประปา อาคารสถานที่ต่าง ๆ

ปรมาตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมนิยม มีหลากหลายเส้นทางที่มนุษย์สามารถเลือกดำเนินชีวิตได้ เป็นสังคมที่มีการแข่งขัน ต่อสู้ ตื่นรน เพื่อเอาตัวรอดในยุคที่ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลง มนุษย์นิยมความสะดวกสบาย ความทันสมัยของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสชี้แนะเส้นทางเดินไว้สำหรับมนุษย์ได้เลือกเดินอย่างชัดเจน พร้อมทั้งได้ทรงชี้แนะถึงผลของการ

^{๑๓} <<http://th.wikipedia.org/wiki>>. (ออนไลน์ ๑๓ ก.ย. ๒๕๕๕).

เลือกเดินแต่ละเส้นทางไว้ด้วยว่า จะเกิดผลเช่นไรทั้งตรัสบอกด้วยว่า เส้นทางไหนไปสู่สุดดีและเส้นทางไหนไปสู่ทุกดี พร้อมทั้งทรงชี้แนะเส้นทางที่มนุษย์ควรดำเนินไป

พฤติกรรมบริโภคนิยม เป็นการกระทำหรือการแสดงออกพฤติกรรมของมนุษย์ในการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการซื้อ การกิน การท่องเที่ยว การดูแลสุขภาพ และการมีเครื่องอำนวยความสะดวก การเสพความบันเทิง การใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ โดยมีกระบวนการตัดสินใจทั้งก่อนและหลังการซื้อ หรือการใช้ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความคิดตามกระแสวัฒนธรรมตะวันตก การรับค่านิยมเรื่องต่าง ๆ ของตะวันตกมาเป็นปัจจัยภายในและภายนอก เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมและเพื่อตอบสนองความต้องการและความปรารถนาที่เกินความจำเป็นของการดำเนินชีวิต

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ล้วนแต่มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะสืบเนื่องมาจากหลักสัจธรรมเดียวกัน เป็นไปเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน คือ ความดับทุกข์ หรือปัญหาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เพราะฉะนั้น การสังคมสังเคราะห์ตามแนวพุทธ จะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต คือ การดับทุกข์ หรือปัญหาได้ ในทางปฏิบัติ หลักการนี้ เป็นหลักการสำหรับการตรวจสอบว่า การกระทำนั้น ๆ ถูกหรือไม่ ถ้าหากการสังเคราะห์นั้น เป็นไปเพื่อเพิ่มพูนปัญหา อันเป็นทางตรงกันข้ามกับการดับทุกข์ หรือดับปัญหาตามหลักอริยสัจสี่แล้ว ถือว่าการปฏิบัติ นั้นไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

ทิวฐธัมมิกัตถะ เป็นวิธีสังเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกายเพียงพอสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคัมบริโภคนิยมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคัมบริโภคนิยม มีพฤติกรรมบริโภคในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการซื้อ การกิน การท่องเที่ยว การดูแลสุขภาพ การมีเครื่องอำนวยความสะดวก เสพความบันเทิง ใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมและเพื่อตอบสนองความต้องการและความปรารถนาที่เกินความจำเป็นของการดำเนินชีวิต เป็นสาเหตุที่มาของปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาการขาดความเพียร ปัญหาการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ ปัญหาการคบคนพาล และปัญหาการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักสังคัมสังเคราะห์จะสังเคราะห์อย่างไรให้ต้องสอดคล้องจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต ดังนั้นนักสังคัมสังเคราะห์ที่ดีจะต้องยึดหลักอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้นมี ๔ ประการ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานและการประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนาญ และรู้จักใช้ปัญญาสอดคล้องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่สุด จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี มีความขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากิน หรือ ในหน้าที่การงานที่รับผิดชอบหรือปฏิบัติอยู่ โดยไม่มีความย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ ไม่ปล่อยปละละเลยการงานของตนให้ค้างคั่ง ด้วยการใช้ความรู้ และปัญญา มาปฏิบัติ และปรับปรุงให้มีความก้าวหน้าหรือเพิ่มพูนขึ้น ทั้งนี้ ความรู้ และปัญญาที่ใช้พึงตั้งอยู่ในหลักความสุจริต

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย รู้จักคุ้มครอง หรือ เก็บรักษาทรัพย์ของตนให้คงอยู่ มิให้ลดน้อยถอยลง มิให้อันตรธานสูญหาย และมีให้เสื่อมเสีย

๓. กัลยาณมิตรตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคนไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติ

เกื้อกูลแก่ออาชีพการงาน รู้จักคบหาหรือเลือกเสวนากับบุคคลที่เหมาะสม กล่าวคือ การรู้จักคบบัณฑิต และการไม่คบคนพาล โดยพึงรู้จักใช้หลักกัลยาณมิตร

๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดีคือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่าย รู้จักพอประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ โดยใช้จ่ายอย่างเหมาะสมตามความจำเป็น และพอประมาณกับกำลังทรัพย์ของตน อาทิพอประมาณในการลงทุนพอประมาณในการบริจาด พอประมาณในการใช้จ่าย เป็นต้น หรือที่เรียกว่าการประหยัด

สัมปรายภักตเถ เป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสุข ในการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นเป็นความพึงพอใจของบุคคลต่อสภาพแวดล้อม เป็นความสามารถเฉพาะตนในการดำเนินชีวิต และเป็นความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างดีมีความสุข เพราะนอกจากบุคคลจะแสวงหาผลให้เกิดขึ้นแก่ตนเองอยู่ดีมีสุขในปัจจุบันแล้ว บุคคลนั้นยังแสวงหาหลักประกันในอนาคต ภายหน้าอีกด้วย ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแสดงถึงเหตุ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ในทางที่ดั่งงาม สร้างสมสิ่งที่มีค่าแก่บุคคลไว้ในกาลข้างหน้า อันหมายถึงวันหน้า เดือนหน้า ปีหน้า ตลอดจนชาติหน้าและชาติต่อ ๆ ไปในภายหน้า

สัมปรายภักตเถธรรม ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า หรือธรรมเป็นเหตุให้สมหมายได้แก่ สัทธาสัมปทา เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยความเชื่อ หมายถึงความเชื่อหรือความศรัทธาในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าตามนัยแห่งพระพุทธคุณทั้ง ๙ ประการ ที่สรุปเป็นพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ (๒) สีสสัมปทา เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยความประพฤติที่ดั่งงาม หมายถึงความสมบุรณ์ด้วยศีล คือเป็นผู้งดเว้นจากการประพฤติผิดอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท แต่ในภาคปฏิบัตินั้นบุคคลผู้ประพฤติดีงามนั้นย่อมจะเป็นผู้ที่ประกอบด้วยกัลยาณธรรม อันเป็นธรรมฝ่ายดี กล่าวคือ เมตตา มีความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข สัมมาชีพ มีการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมงามสงวร มีการสำรวมระวังไม่ล่วงเกิน สัจจวาจา มีคำพูดที่เป็นคำสัตย์คำจริง และสติ มีความระลึกได้ก่อนทำอนพุด ก่อนคิด อยู่เสมอเนื่องเพราะความสำรวมระวัง (๓) จาคสัมปทา เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยความเสียสละ หมายถึงเอาบุคคลผู้มีจิตปราศจากมลทินใด คือความตระหนี่ มีน้ำใจเสียสละ พอใจยินดีในการเสียสละเมื่อมีคนมาขอก็พร้อมที่จะเสียสละให้ ยินดีในการจำแนกแจกจ่ายทาน ทั้งที่เป็นการสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ และการบูชา และ (๔) ปัญญาสัมปทา เป็นผู้

สมบุรณ์ด้วยปัญญา หมายถึงบุคคลผู้มีปัญญาเห็นความเกิดและความดับของสัตว์ ตลอดจนสังขารทั้งหลาย และสามารถลด ละ สงบ บรรเทาจากกิเลสจนถึงการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ในที่สุด ความสุขในภพหน้าชาติหน้า โดยนัยหมายถึงคุณธรรมที่จะนำไปสู่ความเจริญอกงามในภพหน้า ในโอกาสข้างหน้า เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัมปราชัยกัตถประโยชน์ มี ๔ ประการ คือ สัทธา สัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือเชื่อว่าทำดีได้ดี ศีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษากาย วาจาเรียบร้อย จาคะสัมปทา ถึงพร้อมด้วยจาคะ คือเสียสละเอื้ออาทร และปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา คือรู้จักบาปบุญคุณโทษ

ปรมัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุขเป็นที่ทราบกันดีว่า จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาหรือพรหมจริยะนั้นคือ "พระนิพพาน" ซึ่งมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า "ปรมัตถ์" หรือ "ปรมัตถะ" แปลว่า ประโยชน์อย่างยิ่งหรือจุดหมายสูงสุด ซึ่งในการสอนธรรมของพระพุทธศาสนานั้นจะเน้นการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด ปรมัตถะ คือ ประโยชน์อย่างยิ่งยวดหรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต อันเป็นจุดหมายสูงสุด ได้แก่ การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมตาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระโปร่งโล่งผ่องใส ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความยึดติดถือมั่นหวาดหวั่นของตนเอง ปราศจากกิเลสที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ ประจักษ์แจ้งความสุขที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิง อันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็นสว่างไสวเบิกบาน เรียกว่า "วิมุตติ" หรือ "นิพพาน"พระพุทธเจ้าทรงยอมรับความสำคัญของประโยชน์ หรือจุดหมายเหล่านี้ทุกระดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระดับความเป็นอยู่ การครองชีพสภาพแวดล้อม และความพร้อม หรือความแก่กล้าสุของแห่งอินทรีย์ของปัจเจกบุคคล บุคคลผู้ปรารถนาโภคะอันโอฬารต่อไป ฟังบำเพ็ญความ ไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท ในบุญกิริยาทั้งหลาย บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือประโยชน์ภพนี้ และประโยชน์ภพหน้า เพราะยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ ผู้มีปัญญาจึงได้นามว่าบัณฑิต^{๑๔}

บุคคลควรดำเนินชีวิตให้บรรลุจุดหมายอย่างน้อยถึงขั้นสัมปราชัยกัตถะ กล่าวคือ เมื่อบรรลุปฏิรูปธรรมมีกัตถะแล้วก็ดีอยู่ แต่ยังไม่เพียงพอ หรือไม่ควรหยุดอยู่เพียงแค่นั้น ควรก้าวต่อไปให้ได้อย่างน้อยในส่วนของสัมปราชัยกัตถะด้วยและผู้ใดประสบจุดหมายหรือประโยชน์ถึงประโยชน์ในขั้นสัมปราชัยกัตถะนี้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงยกย่องให้เป็น "บัณฑิต" (บัณฑิต แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เป็นผู้มีชีวิตไม่ว่างเปล่าไร้ค่าในโลกนี้)ทรงเน้นหลักธรรมที่จะให้บรรลุประโยชน์ทั้งหลายอีกแนวทางหนึ่ง คือ ทรงย้ำอุปมาทธรรม อันได้แก่ ความไม่ประมาท ไม่เพิกเฉย ละเลย หรือความเอาใจใส่ กระตือรือร้น ขวนขวาย ทำสิ่งที่ควรทำแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุง ประกอบกรรมที่ดีงาม โดย

^{๑๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๔๕/๑๑๑.

ถือว่าอัปมาทธรรมนั้นเป็นคุณธรรมพื้นฐานหรือหลักใหญ่ที่จะให้บรรลุประโยชน์ ทั้งที่เป็นทิฏฐิธัมมิกัตถะและสัมปรายิกัตถะ

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น สามารถสรุปลงด้วยคำจำกัดความสั้น ๆ ได้คือ "ความไม่ประมาท" หรือ "อัปมาทะ" คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัว ไม่ยอมถดถอยไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงกระทำและพึงละเว้นใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลย กระทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบและรู้หน้าที่เรื่อยไป เพราะความไม่ประมาทเป็นที่รวมแห่งกุศลกรรมความดีทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงเน้นหลักธรรมนี้เพื่อให้บรรลุประโยชน์ทั้งหลาย^{๑๕}

๕. ต้องไม่ก่อกุศลให้แก่ตนเองและผู้อื่น

หลักธรรมข้อนี้ เป็นผลของการกระทำ การกระทำนั้นเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น กล่าวคือคำว่า เปสสะ คนนั้นสอนยาก สัตว์เลี้ยงฝึกง่าย บุคคล ๔ ประเภท มีปรากฏอยู่ในโลก คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ (๑) เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน (๒) เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน (๓) เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน และ (๔) เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ดูรายละเอียดในเป็นไปเพื่อเป็นการป้องกัน แก้ไข ส่งเสริมพัฒนา ทั้งบุคคล กลุ่มชน และเป็นการพัฒนาสังคม ทำให้ปัญหาสังคมลดลงไป ไม่เพิ่มปัญหาให้แก่สังคม บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง อิมเอิบ ตีใจ เสวยกรรมอยู่ กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมดี ตลอดเวลาที่บาปยังไม่ให้ผล คนพาลยอมสำคัญบาปดูจนน้ำผึ้ง แต่เมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้นคนพาลยอมประสบทุกข์” ความชั่ว ไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะระลึกถึงความชั่ว บุคคลยอมเดือดร้อนในภายหลัง ส่วนความดี ทำไว้เถิดดีกว่า เพราะทำแล้วระลึกถึงภายหลังบุคคลยอมไม่เดือดร้อน^{๑๖}

ทิฏฐิธัมมิกัตถะ เป็นวิธีสงเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกายเพียงพอ คือ ในการสงเคราะห์หลักขณะนี้เป็นสิ่งสำคัญเพราะในการให้ทานก็ดี การบริจาคของเพื่อสงเคราะห์บุคคลอื่นก็ต้องคำนึงถึงหลักการให้เป็นสำคัญการต้องการให้ตนเองมีความสุข โดยก่อกุศลให้ผู้อื่นก็คือ การก่อกุศลให้ตนเองหรือผู้อื่นนั้น อาจจะกลัวการก่อกุศลให้ผู้อื่นด้วยหวังความสุขแก่ตนโดย

^{๑๕} พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.ธรรมปิฎก. ๒๕๓๕), หน้า ๘.

^{๑๖} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๘/๔๘.

ต้องย้อนคิดด้วยว่า ความสุขที่ตนหวังจะได้รับเพราะการก่อกุศลให้ผู้อื่น ก็คือเวร นั่นเองที่จะเกิดแก่ตน ที่ตนหลงเข้าใจว่าเป็นความสุข นึกไว้ให้มันใจก็จะเป็นเครื่องป้องกันการก่อกุศลให้แก่ผู้อื่นได้ดีพอสมควร "เรากำลังก่อเวร ไม่ใช่กำลังสร้างความสุขด้วยการก่อกุศลแก่ผู้อื่น สร้างความทุกข์ให้แก่ใครเมื่อใด ก็ขอให้นึกไปพร้อมกันว่า "เรากำลังก่อเวรให้แก่ตัวเอง ไม่ใช่ก่อความทุกข์ให้แก่ผู้อื่นเท่านั้น แต่ก่อเวรให้แก่ตนเองด้วย ก่อกุศลให้แก่ใครหนักรักษาเพียงใด ก็กำลังก่อเวรให้แก่ตนเองหนักรักษาเพียงนั้น หรืออาจจะมากกว่าทุกข์ที่ก่อให้แก่ผู้อื่นก็ได้ ในข้อนี้ควรนึกถึงหลักอรรถาธิบายโดยถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ของตนเป็นใหญ่ ฝ่ายที่เป็นบุคคลในด้านนี้คือ การเว้นจากการทำความชั่ว มุ่งทำความดีด้วยการเคารพตนเอง

สัมปราชัยกัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสุข หลักการปกครองของพระพุทธศาสนา มีประเด็นสำคัญที่นำศึกษาและควรนำมาประพฤติปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นมาในช่วงที่มนุษย์ถูกกดขี่อิสรภาพ มีการถือชั้นวรรณะ เป็นการจำกัดสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ ยังผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยเฉพาะสังคมชนชั้นของอินเดียในสมัยนั้น ได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติอริยกะ ซึ่งเป็นผู้ผูกขาดอำนาจแต่เพียงเผ่าเดียว จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้อุบัติขึ้นในโลก ทรงปฏิเสศการถือชั้นวรรณะทั้ง ๔ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ด้วยการยึดถือหลัก "อาวุโล" เป็นประการสำคัญ^{๑๗}

ประเด็นที่ยกมาจะเห็นได้ว่า การเมืองและสันติภาพเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ให้ความสำคัญที่จะปลดปล่อยมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทรงต่อสู้กับแนวทางการปกครองที่ถือชั้นวรรณะการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน มาสู่ความเสมอภาคกันและมีเสรีภาพในการดำรงชีวิตพระพุทธศาสนาจึงมีแนวทางและหลักการที่จะนำพาชาติบ้านเมืองให้บรรลุเป้าหมายที่สงบสุขมีสันติอย่างแท้จริง โดยให้ฝ่ายปกครองและสมาชิกของสังคมนั้น ๆ หรือประเทศชาตินั้น ๆ ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมตามแนวทางที่จะช่วยพยุງความอยู่รอดปลอดภัยให้เกิดแก่ชาติบ้านเมืองเป็นอันดับแรก จะเป็นสภาพเอื้อให้สมาชิกทุกคนในประเทศนั้นมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น และมีจิตใจมุ่งไปสู่ความบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วย

ดังนั้น หากมีความต้องการทำให้สังคมสงบสุขไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น นักการเมืองควรคำนึงถึงประเด็นนี้มากเพราะนักการเมืองทั่วโลกเป็นเรื่องของการแบ่งสรรผลประโยชน์และอำนาจ จึงจำเป็นต้องสะสมผู้คน พวกพ้อง เงินทอง ข้าวของ แม้กระทั่งอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ เพราะหากตกลงกันด้วยดีไม่ได้ ก็ต้องข่มขู่ด้วยวิธีการที่รุนแรงไปตามลำดับจนกระทั่งการสู้รบขนาดเล็กไปจนถึงสงครามขนาดใหญ่ลามไปทั่วโลก การเมืองทางโลกจึงเป็นการแสดงพลังอำนาจทุก ๆ วิถีทางเพื่อจะได้เห็นคู่ต่อสู้อันจะทำให้สามารถแย่งชิงผลประโยชน์ในสัดส่วนที่มากกว่าคนอื่นเพราะเหตุแห่งการมีกำลังอำนาจมากกว่าคนอื่น จะต้องคำนึงถึงหลักโลกาธิปไตยถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือ

^{๑๗} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๙/๔๘.

ความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ ห้วนไหวไปตามเสียงนิมทา สรรเสริญ เป็นต้น ฝ่ายที่เป็นกุศลได้แก่ เว้นจากการทำชั่ว มุ่งทำความดีด้วยการเคารพเสียงของชนหมู่มาก

ปรมัตถะ เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข จะทำอย่างไรให้ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ก็ต้องมี ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างมาก เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ยึดหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำด้วยการคำนึงถึงสิ่งที่ได้ศึกษา ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การรู้จักพิจารณาอย่างถ่องแท้ ตามกำลังสติปัญญา และมุ่งคิดพิจารณาด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม ตามหลักโดยทั่วไปได้แก่ การรู้จักเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา และข้อบังคับทางสังคมหรือองค์กรนั้น ๆ ดังนั้นหากเราต้องการถือเอาความถูกต้องเป็นใหญ่ จะต้องยึดหลักของธรรมาธิปไตย โดยมีได้ถือตนหรือถือโลกเป็นใหญ่

6. สรุป

หลักธรรมข้อนี้ เป็นผลของการกระทำ การกระทำนั้นเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น บุคคล ๔ ประเภท ๑) เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน ๒) เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ๓) เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน และ ๔) เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อนเป็นไปเพื่อเป็นการป้องกัน แก้ไข ส่งเสริมพัฒนา ทั้งบุคคล กลุ่มชน และเป็นการพัฒนาสังคม ทำให้ปัญหาสังคมลดลงไป ไม่เพิ่มปัญหาให้แก่สังคม บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง อิ่มเอิบ ดีใจ เสวยกรรมอยู่ กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมดีตลอดเวลาที่บาปยังไม่ให้ผล คนพาลย่อมสำคัญบาปดุจน้ำผึ้ง แต่เมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้นคนพาลย่อมประสบทุกข์ ความชั่ว ไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะระลึกถึงความชั่ว บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลัง ส่วนความดี ทำไว้เถิดดีกว่า เพราะทำแล้วระลึกถึงภายหลังบุคคลย่อมไม่เดือดร้อน เพราะเป็นหลักในการสงเคราะห์ช่วยเหลือตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น ให้ดีขึ้นต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์อย่างสมบูรณ์

อรรถ ๓ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ, สัมปรายิกัตถะ, และ ปรมัตถะ เป็นหลักการและเหตุผลที่สำคัญในการสังคมสงเคราะห์แนวพุทธ เพราะ ๑) คำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ ๒)

ยึดหลักพึ่งตนเอง ๓) เป็นไปอย่างสมดุล ๔) สอดคล้องจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต และ ๕) ไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระพุทธศาสนากับการสังคัมสังเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ประสิทธิ์ จันรัตน์. **หลักธรรมราชาสดุดี**. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๙.

ปัญญา ใช้บางยาง. **๘๐ พระอรหันต์ ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป..

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วิไลวัจส์ กฤษณะภักดี. **สังคัมสังเคราะห์ศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

<http://www.suankaew.or.th/catalog.php?idp=๒>>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๓ กันยายน ๑๕๕๔).

<http://th.wikipedia.org/wiki>>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๓ ก.ย. ๒๕๕๕).

